

Měl jsem možnost se poznat s prof. Jelínkem několikrát. Již jako student PŘF UK jsem byl stejně jako mí kolegové fascinován jeho přednáškami jak z pobytů v extrémních podmínkách zemí tří kontinentů a setkání s jejich obyvateli, tak z oblasti evoluce člověka, kdy neotřelé názory mimo schéma učebnic dokázal konfrontovat se zcela novými objevy lidských fosilií. Vštěpoval nám lásku k vědě a poznání a na jeho doporučení jsme četli knihu Hanse Seleye *K záhadám vědy* (Orbis, Praha 1975). V ní si ostatně při vzpomínkách na Jana Jelínka čtu i dnes. Další setkání proběhlo v Paříži, kde jsme se viděli opakovaně a společně navštěvovali některá pařížská antropologická pracoviště. Velmi přátelské byly návštěvy u prof. Denise Ferembachové, velké příznivkyně české antropologie. Měl jsem rovněž příležitost později (v 90. letech) se s J. Jelínkem potkávat na svém pracovišti na Univerzitě v Bordeaux. Zde

jsem zjistil, jak uznávaným odborníkem a kolegou byl pro přední badatele v paleoantropologii. Namátkou uvedu jména jako Bernard Vandermeersch, Milford Wolpoff, Alan Mann, Erik Trinkaus, Anne-Marie Tilletová ad. Společně s kolegy z Bordeaux jsme na počest životního jubilea Jana Jelínka zorganizovali v r. 1997 mezinárodní konferenci na téma Biologické a kulturní proměny v Evropě od konce středního paleolitu do neolitu. Sborník přednášek z této konference se podařilo vydat vlastním nákladem až v r. 2003. Díky Jelínkově velkorysosti a pozvání jsme společně s kolegou Ericem Crubézy mohli studovat kosterní pozůstatky z nejstarších neolitických pohřebišť Vedrovice a Horné Krškany, uložené v Moravském zemském muzeu. Naše práce byla završena několika společnými publikacemi, které v bibliografii Jana Jelínka chybějí. Popisují paleodemografii obou pohřebišť a rovněž výsledky našeho

studia ukazující, že predispozice pro degenerativní a artritické změny kostry existovaly již v neolitu. Nalezli jsme důkazy, že v časném neolitu lidé na našem území prováděli úspěšné trepanace i amputace.

Jan odešel v říjnu 2004. Až do posledních dnů svého života intenzivně pracoval a jeho poslední velká kniha *Střecha nad hlavou: kořeny nejstarší architektury a bydlení* vyšla v r. 2006 (Nakladatelství Vutium, Brno). Životním krédem prof. Jelínka bylo latinské *Per aspera ad astra* – Přes překážky ke hvězdám. To se mu podařilo naplnit. Překážek v jeho životě bylo hodně, ale dokázal se s nimi vyrovnat. Zapsal se definitivně do historie antropologie a jeho odkaz promlouvá i ke generacím mladším. Poslední setkání proběhlo již posmrtně – na konferenci *Paleoanthropology Society* v dubnu 2006 v San Juanu na Portoriku, kde jsem se účastnil symposia věnovaného památce Jana Jelínka.

Ceny Akademie věd České republiky

Předseda Akademie věd ČR prof. Jiří Drahoš předal v pondělí 3. října 2016 vynikajícím českým badatelům prestižní ocenění spojené s finanční odměnou, které je ohodnocením významných výsledků, od jejichž prvního zveřejnění nebo realizování neuplynulo více než pět let. „Ceny Akademie věd ČR se udělují za dosažení výsledků světového významu v oblastech strategicky orientovaných na současné společenské priority a samozřejmě přispívají ke zvýšení prestiže AV ČR v mezinárodním srovnání,“ uvedl při slavnostním ceremoniálu Jiří Drahoš.

● Cenu Akademie věd ČR za vynikající výsledky velkého vědeckého významu dosažené při řešení vědeckých úkolů, grantových, interních programových a mezinárodních projektů financovaných AV ČR získaly dva autorské týmy.

Prof. RNDr. Josef Komenda, Ph.D., DSc., Ing. Roman Sobotka, Ph.D., RNDr. Jana Knoppová, Ph.D., a Mgr. Vendula Krynická, Ph.D. (Mikrobiologický ústav AV ČR, v. v. i., Centrum Algatech, Laboratoř fotosyntézy, Třeboň), byli oceněni za výsledky v oblasti Biogeneze a ochrany fotosystému II. V letech 2012–2016 publikovali řadu významných prací. Objasňují molekulární principy tvorby, ochrany a údržby fotosystému II (PSII), složitěho komplexu bílkovin, pigmentů a dalších faktorů. Jeho funkce je spojena s vývojem kyslíku, je tedy zcela zásadní pro udržení života na Zemi, a představuje i zajímavý model pro syntetickou biologii – jde o unikátní systém, v němž klastr anorganických iontů vázaných na bílkovinnou matici dokáže uvolnit z vody molekuly kyslíku, elektrony a protony. Kdyby se systém podařilo napodobit v umě-

lých podmínkách, mohl by se stát základem jedinečného zdroje energie. Tým J. Komendy zkoumal, jak vzniká a jak je udržován funkční, a vytvořil model modulárního skládání PSII – komplex je postupně složen z menších jednotek-modulů, tvořených jednou větší membránovou bílkovinou s navázaným chlorofylem, několika malými stabilizujícími bílkovinami a pak periferními pomocnými, které tým identifikoval, lokalizoval a zjistil jejich funkci. Patří k nim unikátní bílkoviny vázající chlorofyl a karoteny, jež se uplatňují při ochraně PSII před účinky nadměrného ozáření. Objasněný fyzikální mechanismus spočívá v přeměně excitační energie chlorofylu na tepelnou energii přenosem na molekulu karotenu.

Doc. Mgr. Petr Svoboda, Ph.D., Ing. Matyáš Flemr, Ph.D., MUDr. Radek Malík, Ph.D., Mgr. Jana Nejeptínská, Ph.D. a doc. Radislav Sedláček, Ph.D. (Ústav molekulární genetiky AV ČR, v. v. i.), převzali cenu za výsledky zaměřené na RNA interferenci u savců. RNA interference (RNAi) představuje evolučně velmi starou formu imunity, která chrání rostliny a bezobratlé živočichy před viry. Jinak je tomu u savců. Tým P. Svobody ukázal na myším modelu, že RNAi je u savců plně funkční jen v myším vajíčku, kde má dokonce dominantní postavení mezi příbuznými, nefunkčními mechanismy miRNA a piRNA. Práce skupiny odkryla molekulární mechanismus vysvětlující, proč je u savců RNAi přítomna právě v myším vajíčku. Příčinou je speciální forma enzymu Dicer, která vznikla v evoluci díky unikátní mutaci způsobené inzercí mobilního elementu příbuzného retrovirům. Vysoce aktivní RNAi lze přítomně dosáhnout poměrně jednoduchou modifikací enzymu Dicer, čímž se otevírá nový směr

1 Předseda Akademie věd ČR Jiří Drahoš spolu s oceněnými a řediteli jejich ústavů. Zleva: Roman Sobotka, Václav Hořejší, Josef Komenda, Martin Bilej, Vendula Krynická, Jana Nejeptínská, Petr Svoboda, za Nadační fond Neuron Hana Křepelková Rezková, Radek Malík, manželka Martina Kopeckého a Michal Švanda. Foto S. Kyselová, Akademický Bulletin AV ČR

pro vývoj antivirové terapie. Význam práce P. Svobody dokládá i udělení ceny Neuron (2014) a pětiletého prestižního grantu ERC Consolidator (2015) určeného na další výzkum RNAi v savčích buňkách.

● Cena AV ČR pro mladé vědecké pracovníky do 35 let za vynikající výsledky vědecké práce, dosažené za finanční podpory AV ČR, byla udělena Mgr. Martinu Kopeckému, Ph.D. (Botanický ústav AV ČR, v. v. i.), za výsledky v oblasti Dlouhodobé změny biodiverzity vegetace temperátních lesů. Ústřední téma jeho výzkumu tvoří časoprostorová variabilita biodiverzity této vegetace. Specifickou, velmi aktuální otázkou představují globální změny prostředí, jejichž citlivým indikátorem jsou změny biodiverzity a posuny v ekologických nikách druhů, hlavně ve spojitosti se změnami klimatu. M. Kopecký doložil úbytek biodiverzity bylinné vegetace temperátního lesa po opuštění tradičního hospodaření – klíčového faktoru, který zaznamenal ve 20. stol. výrazné změny. Dále poskytl empiricky podloženou podporu jednomu ze základních přístupů ke sběru dat pro sledování dlouhodobých změn biodiverzity. Ve studii z r. 2016 překvapivě ukázal, že změna rozšíření druhů nemusí odrážet změnu klimatu, ale spíše rozdílné ekologické nároky vývojových stadií dřevin. Jeho práce vyvolaly velký mezinárodní ohlas a jde nepochybně o nadčasové příspěvky.

● V letošním roce byla poprvé udělena též Cena předsedy AV ČR a Nadačního fondu Neuron za popularizaci vědy, vědeckým pracovníkům do 40 let za výsledky přispívající k propagaci a popularizaci výzkumu, experimentálního vývoje a inovací.

Ocenění pro r. 2016 získal doc. Mgr. Michal Švanda, Ph.D., z Astronomického ústavu AV ČR, v. v. i., dlouholetý popularizátor astronomie. Nyní publikuje hlavně v *Astropisu* a *Tajemství vesmíru*. Od r. 2014 pravidelně popularizuje výsledky pracovníků Astronomického ústavu (www.asu.cas.cz/cz/veda-a-vyzkum/na-cem-pracujeme), napsal populárně-naučné knihy *Slunce a Slunce dalekohledem* (Aventinum, 2012), je spoluautor revidovaného vydání knihy *Planety* (Aventinum, 2014). Přednáší zejména o Slunci, sluneční aktivitě, kosmickém počasí, o hvězdách a jejich vývoji např. v rámci přednáškových cyklů hvězdáren a planetárií a astronomických kroužků. Vystupoval v televizních a rozhlasových pořadech. V Astronomickém ústavu v Ondřejově se zabývá vznikem a vývojem aktivních oblastí na Slunci. Používá moderní metodu helioseismologie, umožňující zkoumat vrstvy pod viditelným povrchem Slunce, k jejímuž rozvoji také přispěl při své práci v Ústavu Maxe Plancka pro výzkum sluneční soustavy v Göttingenu. Kromě toho přednáší sluneční a plazmovou fyziku na Astronomickém ústavu UK v Praze.

Akademie věd ČR hledá mladé vědce

Sto vědeckých stáží (v češtině i angličtině) přírodovědného, technického a humanitního zaměření pro studenty středních a vysokých škol z celé České republiky na špičkových pracovištích Akademie věd.

Více na: www.otevrenaveda.cz

Kontaktní údaje pro předplatitele

SEND Předplatné, s. r. o.

P. O. Box 141
140 21 Praha 4

tel.: 225 985 225

fax: 225 341 425

sms: 605 202 115

e-mail: send@send.cz

el. verze předplatného: zaneta@send.cz

www.send.cz

Kontaktní adresy autorů

Vladimír Blažek

Katedra antropologie FF ZČU
Sedláčkova 15
306 14 Plzeň
e: blazekv@ksa.zcu.cz

Jaroslav Brůžek

Katedra antropologie a genetiky člověka
PřF UK
Viničná 7
128 44 Praha 2
e: yaro@seznam.cz

Ivo T. Budil

Katedra mezinár. vztahů a evrop. studií MUP
Dubečská 900/10
100 31 Praha 10 – Strašnice
e: ivo.budil@mup.cz

Anna Černá

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.
Letenská 4
118 51 Praha 1
e: cerna@ujc.cas.cz

Viktor Černý

Archeologický ústav AV ČR, v. v. i.
Letenská 4
118 01 Praha 1
e: cerny@arup.cas.cz

Jitka Fialová

Katedra filosofie a dějin přírod. věd PřF UK
Viničná 7
128 44 Praha 2
e: jitka.fialova@natur.cuni.cz

Jaroslav Flegr

Katedra filosofie a dějin přírod. věd PřF UK
Viničná 7
128 44 Praha 2
e: flegr@natur.cuni.cz

Lukáš Friedl

Katedra antropologie FF ZČU

Sedláčkova 15
306 14 Plzeň
e: lukas.friedl@gmail.com

Patrik Galeta

Katedra antropologie FF ZČU
Sedláčkova 15
306 14 Plzeň
e: galeta@ksa.zcu.cz

Lucie Juříčková

Katedra zoologie PřF UK
Viničná 7
128 44 Praha 2
e: lucie.jurickova@seznam.cz

Sylva Kaupová

Antropologické oddělení Národního muzea
Václavské náměstí 68
115 79 Praha 1
e: sylva_kaupova@nm.cz

Stanislav Komárek

Katedra filosofie a dějin přírod. věd PřF UK
Viničná 7
128 44 Praha 2
e: stanislav.komarek@email.cz

Michaela Kopřivová

Kodaňská 29
101 00 Praha 10
e: michaela.tomanova@gmail.com

Lenka Kovačiková

Laboratoř archeobotaniky a paleoekologie
PřF JU
Na Žlaté stoce 3
370 05 České Budějovice
e: lenka.kovacikova@gmail.com

Petr Květina

Archeologický ústav AV ČR, v. v. i.
Letenská 4
118 01 Praha 1
e: petrkvetina@gmail.com

René Kyselý

Archeologický ústav AV ČR, v. v. i.
Letenská 4
118 01 Praha 1
e: kysely@arup.cas.cz

Adéla Pokorná

Archeologický ústav AV ČR, v. v. i.
Letenská 4
118 01 Praha 1
e: pokorna@arup.cas.cz

Edita Priehodová

Archeologický ústav AV ČR, v. v. i.
Letenská 4
118 01 Praha 1
e: priehodovaedita@seznam.cz

Petr Sedlak

Katedra antropologie a genetiky člověka
PřF UK
Viničná 7
128 44 Praha 2
e: petr.sedlak-uk-prf@seznam.cz

Vladimír Sládek

Katedra antropologie a genetiky člověka
PřF UK
Viničná 7
128 44 Praha 2
e: sladekv@yahoo.fr

Marek Vácha

Ústav etiky a humanitních studií 3. LF UK
Ruská 87
100 00 Praha 10
e: Marek.vacha@lf3.cuni.cz

Jana Velemínská

Katedra antropologie a genetiky člověka
PřF UK
Viničná 7
128 44 Praha 2
e: velemins@natur.cuni.cz

Petr Velemínský

Antropologické oddělení Národního muzea
Václavské náměstí 68
115 79 Praha 1
e: petr_veleminsky@nm.cz